

Received: 27.01.2021
Accepted: 3.05.2021
Published: 30.12.2021

Roczniki Administracji i Prawa
Annals of The Administration and Law
2021, XXI, z. specjalny: s. 69-81
ISSN: 1644-9126
DOI: 10.5604/01.3001.0015.6054
<https://rocznikiadministracjiiprawa.publisherspanel.com>

Jan Piątkowski*
Nr ORCID: 0000-0001-5249-9024

PODSTAWOWE ZASADY PRAWA PRACY – NADMIAR KODEKSOWEJ REGULACJI CZY POTRZEBA ICH WYODRĘBNIENIA?

BASIC PRINCIPLES OF LABOUR LAW – OVERREGULATION OF THE LABOUR CODE OR LEGITIMACY OF THEM BEING SINGLED OUT?

Streszczenie: Ustawodawca, kierując się fundamentalnym znaczeniem niektórych praw w indywidualnych stosunkach pracy i zbiorowych stosunkach zatrudnienia, zdecydował się na formalne wyróżnienie określonych zasad i wyodrębnienie ich z całego systemu zasad prawa pracy, nadając im status zasad podstawowych. Wyróżnione i wyodrębnione zasady uniknęły losu innych zasad, które są wytworem doktryny i orzecznictwa. Wola ustawodawcy wyodrębnienia podstawowych zasad jest sprawczą przyczyną ich umiejscowienia w akcie o charakterze unifikacyjnym, mającym odniesienie do wszystkich pracowników, niezależnie od modelu ich zatrudnienia. Tylko w taki sposób, mając na uwadze reguły techniki prawodawczej oraz dualistyczny model pracowniczego zatrudnienia i mechanizm współzależności ustawy powszechnej do ustaw szczególnych (art. 5 KP), było możliwe urzeczywistnienie woli ustawodawcy.

Słowa kluczowe: zasady prawa pracy, podstawowe zasady prawa pracy, powszechny model pracowniczego zatrudnienia, modele szczególne zatrudnienia, zasady techniki prawodawczej, kodyfikacja prawa pracy, klauzula odsyłająca, luka w prawie

Summary: The legislator, guided by the fundamental importance of certain rights in individual and collective employment relationships, decided to formally single out certain principles and separate them from the entire system of labour law principles, giving them the status of basic principles. The singled out principles avoided the fate of other principles, which are the product of doctrine and jurisprudence. The will of the legislator to single out basic principles is the causal reason for their placement in an act of unifying character, having reference to all employees, regardless of their employment model. Only in such a way, taking into account the rules of legislative technique as well as the dualistic model of employment and the mechanism of the interdependence of the general law with special laws (Article 5 of the Labour Code), was it possible to carry out the will of the legislator.

---

* dr hab., prof. UMK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Źródła finansowania publikacji: Wyższa Szkoła Humanitas; e:mail: paulo2000@interia.pl

Keywords: principles of labour law, basic principles of labour law, general model of employee employment, special models of employment, rules of legislative technique, codification of labour law, referring clause, loophole in the law

I

Rozważenie kwestii sygnalizowanej w tytule opracowania wymaga poddania analizie kilku czynników, które uwzględniane łącznie mogą dać odpowiedź na postawione pytanie. Takim czynnikiem jest przede wszystkim niczym nieskrepowana wola polskiego ustawodawcy wyodrębnienia, a następnie wprowadzenia do Kodeksu pracy podstawowych zasad prawa pracy. Ustawodawca miał do tego prawo i z tego prawa skorzystał. Żaden bowiem dokument prawa międzynarodowego czy prawa unijnego, a także żaden przepis prawa polskiego nie zobowiązuje wprost ani nie zakazuje wyodrębnienia naczelných zasad określonej gałęzi prawa. Potrzeba sformułowania i skatalogowania podstawowych zasad prawa pracy była dostrzegana w literaturze prawniczej jeszcze przed uchwaleniem Kodeksu pracy, przy czym już wówczas traktowano te zasady jako zasady systemu prawa, a nie tylko wybranej jego części¹.

Podstawowe zasady zostały wyodrębnione w celu podkreślenia fundamentalnego znaczenia niektórych praw i obowiązków w indywidualnych stosunkach pracy i zbiorowych stosunkach zatrudnienia². W taki sposób uniknęły one losu innych zasad prawa pracy³, które są wytworem nauki prawa i orzecznictwa⁴.

W zespole zasad prawa pracy⁵ podstawowe zasady są określane mianem wiodących⁶, naczelných⁷, ogólných⁸ czy też najważniejszych⁹. Zauważa się również, że ustawodawca dokonał wyróżnienia podstawowych zasad, nadając w ten sposób pewnym normom przymiot zasadniczości, tj. większej doniosłości społecznej od innych norm, między innymi z uwagi na kryterium nadrzędności treściowej danej normy w stosunku do innych i jej szczególnej roli społecz-

¹ Zob. W. Masewicz, [w:] G. Bieniek, J. Broł, A. Krajewski, W. Masewicz, J. Szczerski, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 39.

² T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu. Część I. Ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa-Kraków 1986, s. 198. Znaczenie praw pracowników i potrzebę ich ochrony podkreślano jeszcze przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości. Zob. Z. Leser, *Umowa o pracę*, Lwów 1905, s. 1-3.

³ W okresie zasadniczych przeobrażeń ustawodawstwa pracy związanych z wejściem w życie Kodeksu cywilnego, termin „zasady prawa pracy”, użyty w art. XII przepisów prowadzących Kodeks cywilny, był uznawany za zwrot o silnym zabarwieniu emocjonalnym i słabo określonym znaczeniu. Podkreślano, że pojawił się wcześniej niż konstrukcja myślowa, do której miałyby się odnosić. Zob. Z. Ziemiński, *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966, s. 12.

⁴ Zob. m.in.: K.W. Baran, *Podstawowe zasady zbiorowego prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I, *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010, s. 670 i n.; tenże, *Podstawowe zasady procesowego prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I, *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010, s. 720 i n. Zasady prawa pracy szeroko opisuje B.M. Cwiertniak, *Ogólnoteoretyczne aspekty wyodrębnienia zasad prawa pracy*, [w:] *System prawa prac*, t. I, *Część ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa 2017, s. 970 i nast.; tenże, *Podstawowe zasady prawa pracy. Zagadnienia ogólne*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I, *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010, s. 509 i n. Autor, co zasługuje na szczególne uznanie, w pełnym zakresie odwołuje się w tych opracowaniach do bogatej literatury dotyczącej zasad prawa pracy, nie wyłączając okresu poprzedzającego uchwalenie Kodeksu pracy.

⁵ Zob.: B.M. Cwiertniak, *Zagadnienia systematyzacji zasad prawa pracy*, PPIPS 1982, nr 5; tenże, *Zasady prawa pracy. Zarys problematyki*, PPIPS 1980, nr 3.

⁶ M.T. Romer, *Prawo pracy. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 55.

⁷ M. Piekarski, [w:] *Kodeks pracy z komentarzem*, Warszawa 1979, s. 28.

⁸ W. Masewicz, [w:] *Kodeks pracy...*, s. 39.

⁹ T. Liszcz, *Prawo pracy*, wyd. 13, Warszawa 2019, s. 91. Zdaniem Autorki, używając określenia „podstawowe”, ustawodawca jak gdyby uprzedza, że zasady, które wymienił w rozdziale II działu pierwszego Kodeksu pracy, stanowią tylko najważniejsze z nich.

nej¹⁰. Znaczenie podstawowych zasad wynika nie tylko z ich usytuowania w tak ważnym akcie prawnym, jakim jest Kodeks pracy, ale przede wszystkim ze standardów międzynarodowych¹¹, unijnych¹² i Konstytucji RP¹³, z którymi wiele podstawowych zasad pokrywa się treściowo¹⁴. W doktrynie wyrażono przekonanie, że za zachowaniem instytucji podstawowych zasad prawa pracy przemawia tendencja eksponowania elementarnych praw pracowniczych w konwencjach MOP¹⁵. Część przedstawicieli doktryny jest zdania, że podstawowe zasady, w kształcie nadanym im przez ustawodawcę, zdają się zbliżać konstrukcją do hierarchicznie wyższych zasad konstytucyjnych, o których doniosłości przesądza sam fakt umiejscowienia w Konstytucji RP¹⁶. Inni wskazują wręcz, że w większości stanowią one powtórzenie (z pewnymi modyfikacjami) lub rozwinięcie zasad wyrażonych w Konstytucji RP czy znajdujących swój wyraz w porządku prawnomiędzynarodowym¹⁷. Jeszcze inni określają zasady prawa pracy jako konstytucyjne zasady indywidualnego prawa pracy¹⁸.

Znaczenia podstawowych zasad należy upatrywać także w płaszczyźnie aksjologicznej. Funkcjonują one jako określona wartość społeczna. Zdecydowana większość z nich ma za przedmiot wartości nie do przecenienia dla pracowników i pracodawców, nadającą prawu pracy szczególne oblicze. Odnoszą się bowiem do życia i zdrowia (zasada prawa pracownika do bezpiecznej i higienicznej pracy, zasada prawa do wypoczynku, zasada prawa do pracy)¹⁹, do poczucia sprawiedliwości społecznej (zasady równego traktowania i niedyskryminowania pracowników) czy chociażby do partnerstwa stron stosunku pracy

¹⁰ Zob.: W. Perdeus, *Podstawowe zasady prawa pracy*, [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, t. I. Art. 1-113, red. K.W. Baran, Warszawa 2020, s. 103.

¹¹ Znaczenie niektórych praw (np. prawa do pracy, do godziwego wynagradzania czy bezpiecznych warunków pracy) wynikających ze standardów międzynarodowych opisuje M. Matey-Tyrowicz, *Podstawowe prawa społeczne w dziedzinie pracy jako „mega-źródła” prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, M. Matey-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006, s. 61 i n.

¹² Zob.: W. Sanetra, *Kodeks pracy a prawo Unii Europejskiej*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2015, vol. XXIV, 2015, z. 3, s. 85 i nast. Autor zwraca uwagę na trudności techniczno-legislacyjne we wdrażaniu dyrektyw unijnych poprzez zmianę (uzupełnienie) treści Kodeksu pracy, m.in. w zakresie zasady równego traktowania w zatrudnieniu. Dostrzega jednak, że unormowania unijne doprowadziły do podniesienia standardów ochrony interesów pracowniczych (s. 87).

¹³ T. Liszcz, *Ustrój pracy w projekcie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Polskie prawo pracy w obliczu nowelizacji „Kodeksu pracy”*, red. S.L. Stadniczeńko, Opole 1997, s. 24.

¹⁴ T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu...*, s. 198. Według L. Florka i Ł. Pisarczyka (*Prawo pracy*, wyd. 20, Warszawa 2019, s. 11), Konstytucja RP powtórzyła większość norm uznanych za podstawowe zasady prawa pracy, nadając im rangę wolności i praw obywatelskich.

¹⁵ K. Kolasinski, *Prawo pracy i zabezpieczenia społecznego*, Toruń 2003, s. 46. Autor zwraca również uwagę na potrzebę prowadzenia dalszych badań nad omawianą instytucją.

¹⁶ Tamże, s. 46.

¹⁷ Z. Góral, *Systematyzacja zasad prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, red. K.W. Baran, Warszawa 2019, s. 63. Doniosłość zasad prawa pracy mających odzwierciedlenie w Konstytucji podkreślano także przed uchwaleniem Kodeksu pracy. Zob.: W. Szubert, *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1972, s. 53.

¹⁸ Zob.: A.M. Świątkowski, *Indywidualne prawo pracy*, Gdańsk-Kraków 2001, s. 107-109, który odnosi podstawowe zasady prawa pracy wyłącznie do indywidualnego prawa pracy; K. Rączka, *Zasady prawa pracy*, [w:] M. Gersdorf, K. Rączka, E. Maniewska, M. Rączkowski, *Prawo pracy. Pytania i odpowiedzi*, wyd. 6, Warszawa 2018, s. 113.

¹⁹ Niekiedy przyjmuje się, że prawo to należy do podstawowych praw człowieka i jest konsekwencją prawa do życia (F. Hitze, *Kapital und Arbeit die Reorganisation der Gesellschaft*, Paderborn 1890, s. 148, cyt. za: T. Zieliński, *Prawo do pracy – problem konstytucyjny*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, red. M. Matey-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006, s. 42; P. Piątkowski *Europejski wymiar prawa do pracy w Polsce*, [w:] J. Piątkowski, P. Piątkowski, *Wybrane zagadnienia prawa pracy i prawa urzędniczego*, Toruń 2009, s. 255. W katolickiej nauce społecznej prawo do pracy jest uznawane za równoznaczne z prawem do życia. Zob.: C. Skrzyszewski, *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne*, Lublin 1978, s. 231.

i dialogu społecznego, stanowiącego jeden z filarów ustroju gospodarczego Polski (zasada reprezentacji pracowników i pracodawców oraz zasada uczestnictwa pracowników w zarządzaniu zakładem pracy). Za wyodrębnieniem podstawowych zasad przemawia również to, że nawet najbardziej przekonująca wykładnia przepisów prawa pracy, z których wszelkie zasady prawa wynikają, nie zastąpi wyraźnego brzmienia ustawy. W ten sposób ustawodawca nie tyle zapobiegł, ile ograniczył zakres ewentualnych sporów doktrynalnych, które mogłyby powstać na tle zasad o newralgicznym znaczeniu dla całego prawa pracy²⁰.

Jeśli ustawodawca uznał, że omawiane zasady są na tyle doniosłe²¹, aby je wyodrębnić z całego systemu zasad prawa pracy i nadać im rangę zasad podstawowych, to musi je traktować jako uniwersalne, niezależne od rodzaju wykonywanej pracy, charakteru czy miejsca jej świadczenia. Zasady te w większości są odzwierciedleniem standardów międzynarodowych i konstytucyjnych, które bez wątplenia mają taki właśnie charakter. Nie może ująć uwadze również to, że ustawodawca umiejscowił podstawowe zasady w akcie ustawowym o charakterze unifikacyjnym.

II

Drugim czynnikiem, który należy uwzględnić w analizie problemu wynikającego z tytułu opracowania, jest dualistyczny (mieszany) model pracowniczego zatrudnienia, tj. dominujący model o charakterze powszechnym i model odrębny, składający się z wielu modeli szczególnych, regulowanych przepisami pragmatyk. Rozważania w tym zakresie pozwolą na określenie miejsca, w którym ustawodawca mógł urzeczywistnić wolę wyodrębnienia podstawowych zasad prawa pracy. Niezwykle pomocne w tym zakresie są zasady prawidłowej techniki prawodawczej. Dualistyczny model zatrudniania pracowników jest przejawem dyferencjacji prawa pracy²².

Kodeks pracy, który jest zasadniczą podstawą funkcjonowania powszechnego modelu zatrudnienia, obowiązuje w Polsce od 1975 r. Dzięki licznym nowelizacjom²³ i uniwersalnemu charakterowi niektórych jego przepisów, użytecznych również na gruncie społecznej gospodarki rynkowej, przetrwał do chwili obecnej²⁴. W nauce prawa dostrzega się jednak oczywistą potrzebę uchwalenia nowego kodeksu pracy²⁵, zwłaszcza przez wzgląd na to, że wiele

²⁰ W takim rozumieniu można mówić o oczywistości funkcjonowania podstawowych zasad w systemie naszego prawa. Zob. T. Liszcz, *Prawo pracy...*, s. 91.

²¹ Zdaniem K. Kolasińskiego (*Prawo pracy...*, s. 46), normy prawne stają się zasadami w następstwie stwierdzenia ich szczególnego znaczenia, podczas gdy przymiot doniosłości został podstawowym zasadom prawa pracy z góry narzucony (nadany).

²² Por.: U. Jackowiak, *Komentarz do art. 5 kodeksu pracy*, [w:] U. Jackowiak (red.), M. Piankowski, J. Stelina, W. Uziak, A. Wypych-Żywicka, M. Zieleniecki, *Kodeks pracy z komentarzem*, Fundacja Gospodarcza, 2004, wyd. IV.

²³ Zob.: K.W. Baran, *Wstęp*, [w:] K.W. Baran (red.), B.M. Ćwiertniak, S. Driczinski, Z. Góral, A. Kosut, D. Książek, W. Perdeus, J. Piątkowski, M. Skąpski, K. Stefański, M. Tomaszewska, M. Włodarczyk, T. Wyka, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2016, s. 17.

²⁴ Niektórzy przedstawiciele doktryny są zdania, że funkcjonowanie kodeksu uchwalonego w innej formacji ustrojowej i ekonomicznej świadczy o wysokim poziomie podstawowych aktów z zakresu prawa pracy. Zob.: A.M. Świątkowski, *Polskie prawo pracy*, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 68-69.

²⁵ Zob.: M. Seweryński, *Problemy rekodyfikacji prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy a wyzwania XXI wieku. Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Zielińskiego*, red. M. Matey-Tyrowicz, L. Nawacki i B. Wagner, Warszawa 2002, s. 320 i n.; Sprawozdanie M. Latos i Ł. Pisarczyka z dyskusji nad referatem pt. *Problem rekodyfikacji prawa pracy* przedstawionym na XI Ogólnopolskim Zjeździe Ośrodków Prawa Pracy i Polityki Socjalnej w Wiśle-Jaworniku w dniu 20 czerwca 1999 r., PiZS 1999, nr 7-8. Zob. także: T. Zieliński, *Problemy rekodyfikacji prawa pracy*, PiP 1999, z. 7; C. Jackowiak, *Podstawowe problemy rekodyfikacji prawa pracy w PRL*, PiP 1986, z. 10, oraz M. Gersdorf, *Podstawowe dylematy związane z rozwojem prawa pracy w okresie transformacji ustrojowej*, PiZS 2003,

jego przepisów uchybia zasadom techniki prawodawczej²⁶. Zasadom techniki prawodawczej uchybia już sam fakt wielokrotnej nowelizacji kodeksu²⁷. Nie bez znaczenia pozostaje także to, że Konstytucja RP z 1997 r. ustaliła podstawowe założenia dla norm zwykłego ustawodawstwa w sposób odmienny od założeń Konstytucji z 1952 r., a więc aktu na podstawie którego była kształtowana treść obowiązującego Kodeksu pracy²⁸. Niezadowolająca jest przy tym formalna strona kodeksu, zwłaszcza w zakresie oznaczenia przepisów i jego systematyki²⁹.

Funkcjonowanie Kodeksu pracy przez ponad 46 lat i podjęte działania w kierunku stworzenia nowego kodeksu świadczą jednoznacznie o woli posiadania w Polsce kodeksu pracy i regulowania stosunków pracy zasadniczo w zunifikowany sposób³⁰. Czas pokazał, że prawo pracy, w swym zasadniczym obszarze, może istnieć w formie skodyfikowanej³¹ i że nietrafne okazały się obawy zgłaszane pod adresem regulacji w takiej właśnie formie³².

Zadaniem kodyfikacji jest doskonalenie prawa i jego porządkowanie³³. Kodyfikację postrzega się jako wyższą formę systematyzacji obowiązującego prawa³⁴. Kodeks pracy stanowi swoisty fundament, wokół którego rozwija się prawo pracy. Najczęściej jest on postrzegany (wraz z aktami wykonawczymi) jako usystematyzowany, wewnętrznie spójny zbiór przepisów o powszechnym zakresie odniesienia³⁵, zawierający w zasadzie wyczerpujące (całościowe) uregulowanie prawa stosunku pracy opartego na umowie o pracę³⁶ i zdecydowanie mniej wyczerpujące lub tylko fragmentaryczne uregulowania dotyczące pozaumownych podstaw nawiązania stosunku pracy i niektórych innych działów prawa³⁷.

---

nr 5. Problematyce kodyfikacji prawa pracy był poświęcony XVI Zjazd Katedr oraz Zakładów Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, który odbył się w Gdańsku, w dniach 19-21 września 2007 r.

²⁶ Zasady techniki prawodawczej zostały opracowane w załączniku do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej” (tekst jedn. Dz.U. z 2016 r., poz. 283). Według § 6 załącznika przepisy ustawy redaguje się tak, aby dokładnie i w sposób zrozumiały dla adresatów zawartych w nim norm wyrażały intencje prawodawcy.

²⁷ Treścią zasady wyrażonej w § 84 „Zasad techniki prawodawczej” jest to, że istnieje obowiązek opracowania projektu nowej ustawy, jeżeli ustawa była już poprzednio wielokrotnie nowelizowana.

²⁸ Znaczenie Konstytucji dla kształtowania treści zwykłego ustawodawstwa podkreśla W. Czachórski, *Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL*, „Studia Prawnicze” 1970, z. 26-27, s. 11 i n.

²⁹ J. Piątkowski, *Prawo do Kodeksu pracy czy konieczność jego posiadania*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej”, red. K.W. Baran, Kraków 2017, z. 24, s. 1-2.

³⁰ Do państw posiadających kodeks należą m.in. Węgry, Bułgaria, Rosja i Litwa. Początki kodyfikowania prawa pracy we Francji i innych wybranych państwach, w ogólnym zarysie, omawia S.M. Grzybowski, *Wstęp do nauki prawa pracy*, Kraków 1947, s. 39 i n.

³¹ T. Zieliński, *Kodyfikacja prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, red. M. Matej-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006, s. 3; J. Piątkowski, *Prawo do Kodeksu...*, s. 3-4.

³² Jak zauważył T. Zieliński, na VI Kongresie Międzynarodowego Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego, który odbył się w Monachium w 1978 r., przedstawiciele nauki zachodniej zgłosili zastrzeżenia do poglądu wyrażonego przez prof. W. Szuberta, że kodyfikacja prawa pracy jest możliwa i potrzebna. Zob.: T. Zieliński, *Kodyfikacja prawa...*, s. 3.

³³ W. Szubert, *Zarys prawa pracy...*, s. 40.

³⁴ W. Mraczkow, *Kodyfikacja prawa pracy w Bułgarii*, [w:] *Studia z prawa pracy*, Warszawa-Łódź 1988, s. 245.

³⁵ W doktrynie podkreśla się, że skomplikowany proces wielokrotnej nowelizacji Kodeksu pracy, poprzez kolejne częściowe i doraźne nowelizacje, doprowadził do wielowymiarowej dekompozycji Kodeksu pracy. Zob.: K.W. Baran, *Wstęp...*, s. 17.

³⁶ K. Kolasiński, *Prawo pracy...*, s. 70.

³⁷ Zob. w szczególności: T. Liszcz, *Prawo pracy*, wyd. II zaktualizowane, Gdańsk 1996, s. 53; T. Zieliński, *Prawo pracy. Zarys systemu. Część ogólna*, Warszawa 1986, s. 104 i nast., tenże, *Zarys wykładu prawa pracy. Część I ogólna*, Katowice 1977, s. 150-151; W. Jaśkiewicz, [w:] W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski, *Prawo pracy w zarysie*, Warszawa 1985, s. 64; J. Pacho, [w:] J. Pacho, J. Pacho, *Prawo pracy w praktyce komisji rozjemczych i odwoławczych do spraw pracy*, Warszawa 1979, s. 149.

Akt ten cechuje się również jednolitością regulacji, zwłaszcza w zakresie praw i obowiązków pracowników, niezależnie od rodzaju wykonywanej pracy i miejsca jej wykonywania³⁸. W dyskusjach o potrzebie kodyfikacji, poprzedzających uchwalenie kodeksu pracy³⁹, ale także i po tym fakcie⁴⁰ zwracano uwagę, że uchwalenie tego aktu przyczyni się do silniejszego zaznaczenia odrębności prawa pracy od innych gałęzi. Z formalnego punktu widzenia kodeks pracy nie różni się od zwykłej ustawy, jednak wyróżnia się tym, że obejmuje centralny obszar prawa pracy i bez wątpienia jego rdzeń⁴¹ i jest oparty na określonych zasadach przewodnich⁴². Kodeks pracy wpisnął się w ogólną tendencję porządkowania prawa pracy przez wydawanie aktów o szerszym zakresie, zapoczątkowaną w 1956 r.⁴³ Różni się jednak od innych ustaw tym, że porządkuje określony obszar prawa pracy na poziomie niemalże pełnej kodyfikacji, inkorporując szereg obowiązujących poprzednio przepisów⁴⁴.

III

Obok powszechnego modelu zatrudnienia funkcjonuje model odrębny, o autonomicznym charakterze, który nie jest jednolity. Cechą tego modelu jest to, że podlegają mu pracownicy objęci bezpośrednio określoną ustawą, inną niż kodeks pracy. Z uwagi na dużą różnorodność tych ustaw, określanych w nauce prawa mianem pragmatyk, można mówić raczej o modelach szczególnych, składających się na jeden model odrębny. Szczególnym modelom zatrudnienia zostały podporządkowane m.in. stosunki pracy pracowników administracji publicznej, sędziów sądów powszechnych czy chociażby nauczycieli i nauczycieli akademickich. Zasadniczymi kryteriami zróżnicowania statusu pracowniczego osób podlegających pragmatykom są przede wszystkim kryterium zawodowe oraz kryterium rodzaju pracy (stanowiska, funkcji)⁴⁵, oraz fakt reprezentowania państwa lub wspólnoty samorządowej. Tendencja do ujednocnienia sytuacji prawnej większości pracowników (model powszechny) i potrzeba zróżnicowania statusu poszczególnych grup pracowników (modele szczególne) nie wyłączają się wzajemnie, lecz uzupełniają (art. 5 KP). Obszar stosowania Kodeksu pracy do stosunków pracy objętych pragmatykami jest niezwykle szeroki. Jest to udział większościowy⁴⁶. W praktyce obejmuje takie niewrażliwe kwestie i instytucje, jak np. podstawowe zasady prawa pracy, bezpieczeństwo pracy, ochrona rodzicielstwa, od-

³⁸ Zob.: E. Chmielek, *Źródła prawa pracy (Zagadnienia hierarchii norm prawnych)*, Warszawa-Kraków 1980, s. 30 i cyt. tam literatura.

³⁹ M.B. Ćwiertniak, *Systematyzacja zasad prawa...*, s. 60; J. Jończyk, *Uwagi o projekcie kodeksu pracy*, PiP 1974, nr 5.

⁴⁰ Z. Salwa, *Stosunek Kodeksu pracy do prawa cywilnego*, [w:] *Kodeks pracy w praktyce. Pierwsze doświadczenia i problemy*, Warszawa 1976, s. 135.

⁴¹ W nauce prawa podkreśla się, że podział materii normatywnej danej dziedziny prawa powinien być taki, żeby ustawy odrębne ograniczały się do regulacji spraw szczególnych w danej dziedzinie, a kodeks regulował jej najważniejsze pojęcia. Zob.: M. Kępiński, M. Seweryński, A. Zieliński, *Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2006, nr 1, s. 96. Zob. także: J. Piątkowski, *Aksjologiczne i normatywne podstawy prawa stosunku pracy*, Toruń 2017, s. 17 i n.

⁴² J. Piątkowski, *Prawo do Kodeksu pracy...*, s. 4-5.

⁴³ Szerzej patrz: W. Szubert, *Zarys prawa pracy...*, s. 40.

⁴⁴ Zdaniem S. Grzybowski (Dzieje prawa. Opowieść, refleksje, rozważania, Wrocław 1981, s. 167) – „akty kodyfikacyjne są najwszechstronniejszym i najwyższym formalnym wyrazem panowania prawa stanowionego”.

⁴⁵ L. Florek, *Wprowadzenie*, [w:] *Powszechne a szczególne prawo pracy*, red. L. Florek, Warszawa 2016, s. 13.

⁴⁶ Odmienne U. Jackowiak, [w:] U. Jackowiak, M. Piankowski, J. Stelina, W. Uziak, A. Wypych-Żywicka, M. Zielewiecki, *Kodeks pracy z komentarzem*, Gdynia 2001, s. 22. Zdaniem Autorki, w kontekście art. 5 KP rola Kodeksu pracy jawi się jako niewielka, skoro kodeks ma zastosowanie tylko w zakresie nieuregulowanym przepisami szczególnymi.

powiedzialność materialna czy chociażby forma i treść podstawy nawiązania stosunku pracy oraz urlop wypoczynkowy.

IV

Współistnienie dwóch autonomicznych modeli zatrudnienia, przy założeniu uniwersalnego charakteru praw wynikających z podstawowych zasad prawa pracy, wymagało od ustawodawcy szczególnie starannego przestrzegania reguł procesu tworzenia prawa, który opiera się nie tylko na polityce tworzenia prawa, ale także na nowoczesnych zasadach techniki ustawodawczej i odpowiedniej procedurze legislacyjnej. Teoretycy prawa podkreślają, że racjonalność tworzenia prawa⁴⁷ jest traktowana jako postulat pod adresem prawodawcy, jako wzorzec, ze względu na który ocenia się jego działalność. Dodają, że wśród przesłanek racjonalnego tworzenia prawa mieści się przestrzeganie odpowiednich procedur oraz technik, pomyślanych jako środki osiagania zakładania celów⁴⁸. Technika prawodawcza obejmuje zagadnienia formułowania tekstów przepisów prawnych. Praktyka prawodawcza, a w mniejszej mierze teoria, wypracowały szereg dyrektyw, które mają pomóc ustawodawcy w poprawnym formułowaniu ustanawianych przez niego norm prawnych⁴⁹. Postulat ustawowej regulacji prawotwórstwa ma już wieloletnią tradycję, pomimo istnienia dużych rozbieżności co do koncepcji i przewidywanej wartości ustawy o tworzeniu prawa⁵⁰. Postulat ten został częściowo zrealizowany za sprawą rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”⁵¹. Wagę podniesionego problemu podkreśla to, że stanowienie przepisów prawnych jest jednym z podstawowych instrumentów działalności państwa⁵², a zasada poprawnej legislacji jest elementem zasady państwa prawa (art. 2 Konstytucji RP)⁵³.

Jednym z instrumentów prawidłowej legislacji są klauzule odsyłające (np. klauzula odsyłająca do przepisów Kodeksu cywilnego – art. 300 KP). Są one stosowane we współczesnych systemach prawnych na całym świecie. Stosowanie klauzul odsyłających także w zakresie podstawowych zasad prawa pracy uzasadniają nie tylko zasady poprawnej legislacji, ale również brak istotnych potrzeb co do pełnego, a więc całościowego uregulowania określonych kwestii w pragmatykach. Rolą pragmatyk jest bowiem odmienne od kodeksowego uregulowanie kwestii, co do których ustawodawca podjął wolę ich odrębnego uregulowania.

Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego stosowanie odesłań jest normalną techniką prawodawczą, podyktowaną także takimi względami jak zwiążłość tekstu czy też zapewnienie niesprzeczności aktów prawnych regulujących to samo zagadnienie⁵⁴. Taka klauzula

⁴⁷ Szerzej na temat racjonalnego ustawodawcy: Z. Ziemiński, *Teoria prawa*, Warszawa-Poznań 1972, s. 111 i n.

⁴⁸ Zob. w szczególności: J. Wróblewski, *Model racjonalnego tworzenia prawa – problemy sporne*, „Nowe Prawo” 1985, nr 2, s. 11-12; J. Bafia, *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1984, s. 29.

⁴⁹ J. Wróblewski, *Technika prawodawcza*, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986, s. 430-431. Autor podkreśla, że te dyrektywy są rezultatem refleksji nad niektórymi właściwościami funkcjonowania prawa w społeczeństwie, a zwłaszcza stosowania prawa przez organy państwowe.

⁵⁰ J. Wróblewski, *Technika prawodawcza...*, s. 434.

⁵¹ Dz.U. z 2016 r., poz. 283.

⁵² J. Nowacki, *Uwagi o działalności prawotwórczej*, [w:] J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994, s. 130.

⁵³ Zob. wyrok TK z dnia 27 lutego 2014 r. P31/13, OTK-P 2014, poz. 16 oraz z dnia 19 lutego 2008, P 48/06, OTK-A 2008, nr 1, poz. 4.

⁵⁴ Zob.: wyrok z dnia 27 listopada 2006 r., K 47/04, OTK-A 2006, nr 10, poz. 153. Kompleksowo problematykę tę omawia L. Leszczyński, *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000.

została też przewidziana w art. 5. Podkreśla ona współistnienie obok siebie powszechnego modelu zatrudnienia i modeli szczególnych i wprowadza mechanizm ich współzależności. Przepis ten stanowi, że w sytuacjach nieuregulowanych przepisami pragmatyk do stosunków pracy regulowanych tymi aktami znajdują zastosowanie przepisy Kodeksu pracy. Oznacza to również stosowanie do pragmatyk przepisów Kodeksu cywilnego, z mocy art. 300 KP (w związku z art. 5 KP). Najczęściej chodzi o przepisy dotyczące sposobów składania oświadczeń woli, wad oświadczeń woli czy chociażby regulacji dopuszczającej odstąpienie od umowy o zakazie konkurencji. Przepisy Kodeksu pracy stosuje się zawsze wprost, bez możliwości jakiegokolwiek ich modyfikacji⁵⁵. Mechanizm wynikający z art. 5 KP opiera się więc z jednej strony na zasadzie wykluczenia regulacji kodeksowej (w sytuacji uregulowania danej kwestii w pragmatyce), a z drugiej – na zasadzie stosowania Kodeksu pracy, gdy dana kwestia została w pragmatyce pominięta przez ustawodawcę. Jest to jedna z technik kształtowania tekstu prawnego, a ściślej – jego porządkowania i upraszczania. W tym zakresie mamy do czynienia z ogólnym odesłaniem do Kodeksu pracy, bez wskazywania konkretnego przepisu. W braku Kodeksu pracy (czy innej ogólnej ustawy) i klauzuli, o której mowa, wiele kwestii musiałoby być z konieczności uregulowanych w pragmatykach w taki sam sposób, na zasadzie powielania. Byłoby to bez wątpienia działanie nieuprawnione, z punktu widzenia innych dyrektyw prawidłowej regulacji⁵⁶.

Druga z technik tworzenia prawa (obok klauzul odsyłających), szczególnie istotnych z punktu widzenia umiejscowienia podstawowych zasad prawa pracy, zakłada, że ustawa nie może powtarzać przepisów zamieszczonych w innych ustawach⁵⁷. Zakaz ten dotyczy w równym stopniu zamieszczania w krajowych regulacjach prawnych postanowień (przepisów) zawartych w umowach międzynarodowych ratyfikowanych⁵⁸. Zakaz powtarzania przepisów zamieszczonych w innych ustawach ma z jednej strony ograniczyć niebezpieczeństwo nadania tym powtórzeniom w toku interpretacji jakiegoś nowego znaczenia normatywnego, odmiennego od znaczenia przepisu powtarzanego, a z drugiej – przeciwdziałać nieuzasadnionym powtórzeniom w różnych ustawach, zakłócających przejrzystość systemu prawnego⁵⁹. Jest też zabiegiem ukierunkowanym na skrócenie tekstu prawnego⁶⁰. Przestrzeganiu zakazu powtórzeń przepisów zamieszczonych w innych ustawach służy technika stosowania odesłań zewnętrznych, a więc między ustawami.

Wskazane argumenty, a zwłaszcza podkreślana w nauce prawa okoliczność przeniesienia

⁵⁵ Zob.: K. Kolasieński, *Prawo pracy i zabezpieczenia społecznego*, Toruń 1999, s. 56.

⁵⁶ Z takim nieuprawnionym działaniem, naruszającym reguły prawidłowej legislacji, mamy do czynienia w odniesieniu do art. 8 KP, który w kontekście art. 300 KP, jest zbędnym powtórzeniem art. 5 Kodeksu cywilnego.

⁵⁷ Została ona wyrażona w § 4 ust. 1 załącznika do powoływanego już rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”. Zob. także: L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. XII, Toruń 2009, s. 104; S. Wronkowska, M. Zieliński, *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, Warszawa 1997; J. Wróblewski, *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1989; J. Jaskulska, *Stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego na podstawie art. 300 Kodeksu pracy* (zob. rozdział poświęcony zasadom prawa pracy). Monografia, o której mowa, znajduje się w ostatniej fazie procesu wydawniczego.

⁵⁸ L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 104.

⁵⁹ G. Wierczyński, Komentarz do § 4 załącznika do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, LEX nr 13672217.

⁶⁰ K. Opalek, J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969, s. 320; B. Cudowski, *Szczególne i odrębne przepisy prawa pracy*, [w:] *Powszechne i szczególne prawo pracy*, red. L. Florek, Warszawa 2016, s. 53-55.

z wyraźnej woli ustawodawcy określonej normy poza macierzysty zakres regulacji⁶¹ przemaszają również przeciwko przyjęciu, że w przypadku art. 5 KP (a także m.in. art. 300 KP) mamy do czynienia z luką w prawie⁶². W przypadku odesłania jednej ustawy do drugiej, jak ma to miejsce w art. 5 KP, mamy do czynienia ze stanem uregulowania danej kwestii, ze świadomym i celowym działaniem ustawodawcy, ukierunkowanym na pełną regulację określonych spraw, tyle że nie w jednym, lecz kilku aktach prawnych (regulacja rozproszona). Bez wątpienia można więc dowodzić, że strategicznym założeniem racjonalnego ustawodawcy, wynikającym wprost z art. 5, było przyjęcie w tym przepisie właściwej techniki legislacyjnej⁶³. Jeśli zgodzić się z tym, że luk w prawie nie można domniemywać (zakaz wykładni prowadzącej do luki)⁶⁴, to należy też uznać, że luka nie występuje tam, gdzie występuje stan normatywnego uregulowania⁶⁵.

V

Dotychczasowe rozważania upowazniają do konstatacji, że ustawodawca, kierując się fundamentalnym znaczeniem niektórych uniwersalnych praw w indywidualnych stosunkach pracy i zbiorowych stosunkach zatrudnienia, zdecydował się na formalne wyodrębnienie i wyróżnienie z systemu zasad prawa pracy określonych zasad, nadając im status zasad podstawowych. Wola ustawodawcy w tym zakresie jest sprawczą przyczyną umiejscowienia omawianej instytucji w akcie o charakterze kodyfikacyjnym, mającym powszechne odniesienie do wszystkich pracowników i pracodawców, niezależnie od rodzaju świadczonej pracy i miejsca jej wykonywania, a także od rodzaju zakładu pracy i stanu zatrudnienia pracowników. Tylko w taki sposób, mając na uwadze dualistyczny model pracowniczego zatrudnienia i mechanizm ich współistnienia (art. 5 KP), a przede wszystkim reguły techniki prawodawczej, było możliwe urzeczywistnienie woli ustawodawcy. Nie byłoby możliwe powtórzenie tych zasad we wszystkich lub tylko niektórych pragmatykach. Stoją temu na przeszkodzie nie tylko względy prawne (zwłaszcza art. 5 KP), ale także przesłanki natury aksjologicznej. Wartości nadrzędne, uniwersalne, przynależne stronom stosunku pracy, a przede wszystkim pracownikom, nie wymagają wielokrotnego ich podkreślenia. Istotne jest również to, że ustawodawca powinien zawsze poszukiwać najbardziej racjonalnych rozwiązań z punktu widzenia potrzeby unifikacji regulacji prawnych wszędzie tam, gdzie jest to potrzebne i możliwe. Wyodrębnienie podstawowych zasad prawa pracy w systemie polskiego prawa pracy i umiejscowienie ich w Kodeksie pracy jest więc w pełni zasadne, zarówno z prawnego jak i aksjologicznego punktu widzenia.

⁶¹ Zob. w szczególności: J. Nowacki, „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, PiP 1964, z. 3, s. 367.

⁶² Za luką w prawie, w kontekście art. 300 KP i art. 5 KP, opowiadają się m.in. L. Florek, *Prawo pracy*, Warszawa 2011, s. 34 oraz A. Wypych-Żywicka, *Metodologia wykładni przepisów prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. 1: *Część ogólna prawa pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2010, 467 i n.

⁶³ Szerzej na temat techniki prawodawczej: L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 103 i n.

⁶⁴ Por. uchwała TK z dnia 1 czerwca 1994 r., W 8/94, OTK 1994, nr 1, poz. 25.

⁶⁵ L. Morawski, *Wykładnia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002, s. 190-193; J. Jaskulska, *Stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego...* (zob. rozdział poświęcony zasadom prawa pracy).

VI

Odrębną kwestią jest to, czy dobór zasad jako podstawowych zasad prawa pracy jest do końca przekonujący. Pojawia się chociażby pytanie, czy do rangi zasad podstawowych nie powinna być podniesiona zasada równego traktowania stron stosunku pracy, mająca bezpośrednie odniesienie do charakteru stosunku pracy jako stosunku zobowiązaniowego, zasada ryzyka pracodawcy, zasada dialogu społecznego, jako nadrzędna zasada zbiorowego prawa pracy, a przede wszystkim zasada ochrony rodzicielstwa. Rodzą się też wątpliwości, czy rangę podstawowych zasad należało przypisać zasadzie ułatwiania pracownikom podnoszenia ich kwalifikacji⁶⁶ oraz zasadzie prawa pracowników do godziwego wynagrodzenia⁶⁷, skoro brak jest instrumentów prawnych zapewniających korelację praw pracowników i obowiązków pracodawcy w tym właśnie zakresie. Przyjmując założenie, że podstawowe zasady prawa pracy odnoszą się do systemu prawa pracy, a nie tylko do pewnego jego obszaru czy obszarów, można też dowodzić, że w katalogu podstawowych zasad zabrakło zasady odnoszącej się do procesowego prawa pracy, jako jednego z trzech głównych obszarów prawa pracy. Problemem do rozważenia jest też zasadność wyodrębniania tych podstawowych zasad, które mają treściowego odpowiednika w ratyfikowanej przez Polskę umowie międzynarodowej, która zgodnie z założeniami Konstytucji RP jest częścią krajowego porządku prawnego⁶⁸ i jest, co do zasady, bezpośrednio stosowana⁶⁹. Są to już jednak zagadnienia wykraczające poza przyjętą w opracowaniu konwencję i granice rozważań.

Bibliografia

Bafia J., *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1984.

Baran K.W., *Wstęp*, [w:] K.W. Baran (red.), B.M. Ćwiertniak, S. Driczinski, Z. Góral, A. Kosut, D. Książek, W. Perdeus, J. Piątkowski, M. Skąpski, K. Stefański, M. Tomaszewska, M. Włodarczyk, T. Wyka, *Kodeks pracy. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2016.

Baran K.W., *Podstawowe zasady zbiorowego prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I: *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010.

Baran K.W., *Podstawowe zasady procesowego prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I: *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010.

Chmielek E., *Źródła prawa pracy (Zagadnienia hierarchii norm prawnych)*, Warszawa-Kraków 1980.

Cudowski B., *Szczególne i odrębne przepisy prawa pracy*, [w:] *Powszechne i szczególne prawo pracy*, red. L. Florek, Warszawa 2016.

Czachórski W., *Przebieg prac nad kodyfikacją prawa cywilnego PRL*, „*Studia Prawnicze*” 1970, z. 26-27.

⁶⁶ Za wyeliminowaniem zasad wyrażonych w art. 16 i 17 KP z Kodeksu pracy opowiada się m.in. Z. Góral, *Podstawowe zasady indywidualnego prawa pracy*, [w:] *System prawa pracy*, t. I: *Część ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa 2017, s. 1130 i n.

⁶⁷ Złożoność tej ostatniej problematyki podkreśla SN w postanowieniu z dnia 14 września 2012 r. (I UK 220/12), LEX nr 1675406), przyznając regulacji zawartej w art. 13 KP szczególny walor aksjologiczny.

⁶⁸ Por.: B.M. Ćwiertniak, *Systematyzacja zasad...*, s. 62-63.

⁶⁹ Por.: L. Morawski, *Wstęp do prawoznawstwa...*, s. 104.

- Ćwiertniak B.M., *Ogólnoteoretyczne aspekty wyodrębnienia zasad prawa pracy*, [w:] *System prawa pracy*, t. I: *Część ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa 2017.
- Ćwiertniak B.M., *Podstawowe zasady prawa pracy. Zagadnienia ogólne*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. I: *Część ogólna prawa pracy*, Warszawa 2010.
- Ćwiertniak B.M., *Zagadnienia systematyzacji zasad prawa pracy*, PPIPS 1982, nr 5.
- Ćwiertniak B.M., *Zasady prawa pracy. Zarys problematyki*, PPIPS 1980, nr 3.
- Florek L., Pisarczyk Ł., *Prawo pracy*, wyd. 20, Warszawa 2019.
- Florek L., *Wprowadzenie*, [w:] *Powszechne a szczególne prawo pracy*, red. L. Florek, Warszawa 2016.
- Florek L., *Prawo pracy*, Warszawa 2011.
- Gersdorf M., *Podstawowe dylematy związane z rozwojem prawa pracy w okresie transformacji ustrojowej*, PiZS 2003, nr 5.
- Góral Z., *Systematyzacja zasad prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, red. K.W. Baran, Warszawa 2019.
- Góral Z., *Podstawowe zasady indywidualnego prawa pracy*, [w:] *System prawa pracy*, t. I: *Część ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa 2017.
- Grzybowski S., *Dzieje prawa. Opowieść, refleksje, rozważania*, Wrocław 1981.
- Grzybowski S.M., *Wstęp do nauki prawa pracy*, Kraków 1947.
- Hitze F., *Kapital und Arbeit die Reorganisation der Gesellschaft*, Paderborn 1890.
- Jackowiak U., *Komentarz do art. 5 kodeksu pracy*, [w:] U. Jackowiak (red.), M. Piankowski, J. Stelina, W. Uziak, A. Wypych-Żywicka, M. Zieleniecki, *Kodeks pracy z komentarzem*, Fundacja Gospodarcza, 2004, wyd. IV.
- Jackowiak U., [w:] U. Jackowiak, M. Piankowski, J. Stelina, W. Uziak, A. Wypych-Żywicka, M. Zieleniecki, *Kodeks pracy z komentarzem*, Gdynia 2001.
- Jackowiak C., *Podstawowe problemy rekodyfikacji prawa pracy w PRL*, PiP 1986, z. 10.
- Jaskulska J., *Stosowanie przepisów Kodeksu cywilnego na podstawie art. 300 Kodeksu pracy* (monografia w ostatniej fazie procesu wydawniczego).
- Jaśkiewicz W., [w:] W. Jaśkiewicz, C. Jackowiak, W. Piotrowski, *Prawo pracy w zarysie*, Warszawa 1985.
- Jończyk J., *Uwagi o projekcie kodeksu pracy*, PiP 1974, nr 5.
- Kępiński M., Seweryński M., Zieliński A., *Rola kodyfikacji na przykładzie prawa prywatnego w procesie legislacyjnym*, „Przegląd Legislacyjny” 2006.
- Kolasiński K., *Prawo pracy i zabezpieczenia społecznego*, Toruń 2003.
- Kolasiński K., *Prawo pracy i zabezpieczenia społecznego*, Toruń 1999.
- Latos M., Pisarczyk Ł., *Sprawozdanie z dyskusji nad referatem pt. „Problem rekodyfikacji prawa pracy” przedstawionym na XI Ogólnopolskim Zjeździe Ośrodków Prawa Pracy i Polityki Socjalnej w Wiśle-Jaworniku w dniu 20 czerwca 1999 r.*, PiZS 1999, nr 7-8.
- Leser Z., *Umowa o pracę*, Lwów 1905.
- Leszczyński L., *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000.

Liszcz T., *Ustrój pracy w projekcie nowej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Polskie prawo pracy w obliczu nowelizacji „Kodeksu pracy”*, red. S.L. Stadniczeńko, Opole 1997.

Liszcz T., *Prawo pracy*, wydanie II zaktualizowane, Gdańsk 1996.

Liszcz T., *Prawo pracy*, wyd. 13, Warszawa 2019.

Masewicz W., [w:] G. Bieniek, J. Broł, A. Krajewski, W. Masewicz, J. Szczerski, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 1977.

Matey-Tyrowicz M., *Podstawowe prawa społeczne w dziedzinie pracy jako „mega-źródła” prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, red. M. Matey-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006.

Morawski L., *Wstęp do prawoznawstwa*, wyd. XII, Toruń 2009.

Morawski L., *Wykładowia w orzecznictwie sądów. Komentarz*, Toruń 2002.

Mraczkow W., *Kodyfikacja prawa pracy w Bułgarii*, [w:] *Studia z prawa pracy*, Warszawa-Łódź 1988.

Nowacki J., *Uwagi o działalności prawotwórczej*, [w:] J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994.

Nowacki J., „Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa, *PiP* 1964, z. 3.

Opalek K., Wróblewski J., *Zagadnienia teorii prawa*, Warszawa 1969.

Pacho J., [w:] J. Broł, J. Pacho, *Prawo pracy w praktyce komisji rozjemczych i odwoławczych do spraw pracy*, Warszawa 1979.

Perdeus W., *Podstawowe zasady prawa pracy*, [w:] *Kodeks pracy. Komentarz*, t. I. Art. 1-113, red. K.W. Baran, Warszawa 2020.

Piątkowski J., *Prawo do Kodeksu pracy czy konieczność jego posiadania*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej”, red. K.W. Baran, Kraków 2017, z. 24.

Piątkowski J., *Aksjologiczne i normatywne podstawy prawa stosunku pracy*, Toruń 2017.

Piątkowski P., *Europejski wymiar prawa do pracy w Polsce*, [w:] J. Piątkowski, P. Piątkowski, *Wybrane zagadnienia prawa pracy i prawa urzędniczego*, Toruń 2009.

Piekarski M., [w:] *Kodeks pracy z komentarzem*, Warszawa 1979.

Rączka K., *Zasady prawa pracy*, [w:] M. Gersdorf, K. Rączka, E. Maniewska, M. Raczkowski, *Prawo pracy. Pytania i odpowiedzi*, wyd. 6, Warszawa 2018.

Romer M.T., *Prawo pracy. Komentarz*, Warszawa 2000.

Salwa Z., *Stosunek Kodeksu pracy do prawa cywilnego*, [w:] *Kodeks pracy w praktyce. Pierwsze doświadczenia i problemy*, Warszawa 1976.

Sanetra W., *Kodeks pracy a prawo Unii Europejskiej*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2015, vol. XXIV, z. 3.

Seweryński M., *Problemy rekodyfikacji prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy a wyzwania XXI wieku. Księga Jubileuszowa Profesora Tadeusza Zielińskiego*, red. M. Matey-Tyrowicz, L. Nawacki, B. Wagner, Warszawa 2002.

Skrzeszewski C., *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne*, Lublin 1978.

Szubert W., *Zarys prawa pracy*, Warszawa 1972.

Świątkowski A.M., *Polskie prawo pracy*, wyd. 2, Warszawa 2010.

Świątkowski A.M., *Indywidualne prawo pracy*, Gdańsk-Kraków 2001.

Wierczyński G., *Komentarz do § 4 załącznika do rozporządzenia w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”*, LEX nr 13672217.

Wronkowska S., Zieliński M., *Zasady techniki prawodawczej. Komentarz*, Warszawa 1997.

Wróblewski J., *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1989.

Wróblewski J., *Technika prawodawcza*, [w:] W. Lang, J. Wróblewski, S. Zawadzki, *Teoria państwa i prawa*, Warszawa 1986.

Wróblewski J., *Model racjonalnego tworzenia prawa – problemy sporne*, „Nowe Prawo” 1985, nr 2.

Wypych-Żywicka A., *Metodologia wykładni przepisów prawa pracy*, [w:] *Zarys systemu prawa pracy*, t. 1: *Część ogólna prawa pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2010.

Zieliński T., *Prawo do pracy – problem konstytucyjny*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, red. M. Matey-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006.

Zieliński T., *Kodyfikacja prawa pracy*, [w:] *Prawo pracy RP w obliczu przemian*, red. M. Matey-Tyrowicz, T. Zieliński, Warszawa 2006.

Zieliński T., *Problemy rekodyfikacji prawa pracy*, PiP 1999, z. 7.

Zieliński T., *Prawo pracy. Zarys systemu. Część I. Ogólna*, red. K.W. Baran, Warszawa-Kraków 1986.

Zieliński T., *Zarys wykładu prawa pracy. Część I ogólna*, Katowice 1977.

Ziemiński Z., *Teoria prawa*, Warszawa-Poznań 1972.

Ziemiński Z., *Logiczne podstawy prawoznawstwa*, Warszawa 1966.